

Cultura i oci

DIALECTOLOGIA

PERE VIRGILI

Joan Veny

LINGÜISTA

“Els immigrants haurien de considerar el bilingüisme com a necessari”

LAURA SERRA
BARCELONA

Un parell de dies a la setmana, el doctor Joan Veny i Clar (Campos, 1932) continua anant a l'Institut d'Estudis Catalans a treballar. El gran dialectòleg del català, Premi d'Honor de les Lletres Catalanes 2015, és un devot de les paraules. Després de més de seixanta anys de feina, ha pogut veure concloure la gran recerca de la seva vida, el projecte *Atles Lingüístic del Domini Català*, que ha dirigit amb la també catedràtica de la Universitat de Barcelona, Lúcia Pons.

Vostè ens va descobrir a molts estudiants la variació lingüística del català gràcies a *Els parlars catalans* (1978), el seu primer llibre sobre dialectologia i encara avui una referència. Creia que els dialectes eren poc coneguts a tot el domini? Els dialectes eren poc coneguts i, a

més, eren desconsiderats, de vegades, per part de l'Institut d'Estudis Catalans en la seva primera època. S'anava molt amb compte amb els dialectalismes, contràriament al que havia fet el mateix Pompeu Fabra, que no va ser un centralista de la llengua, perquè en el *Diccionari general* del 1932 ja hi inclou una quantitat de dialectalismes impressionant, gràcies a la informació del gran lingüista mallorquí Marià Aguiló. L'èxit del meu llibre s'explica, no sé si per la categoria que tenia, però sí per la seva oportunitat, perquè en l'ensenyament hi havia un capítol dedicat a la dialectologia. Se n'han fet tretze edicions: que un llibre de lingüística tingui tantes edicions no és normal.

Ha canviat la consideració dels dialectes?

Totalment. Hi ha un coneixement i un respecte per unes formes que són lícites, que són correctes. I s'ha superat l'automenysteniment. El secret és

“Que els professors no perdin temps amb els diacrítics, que vagin a les coses fonamentals”

saber distingir dos tipus de llengua: la llengua col·loquial, parlada, que tendeix a la diversitat, i la llengua general, l'estàndard, la *llengua literària*, que tendeix a la unitat, perquè puguem entendre'ns i que es nodreix de la llengua col·loquial. Per tant, el model de llengua ha d'anar en funció de l'ús que n'ha de fer el parlant. Tampoc és tan difícil. Doncs això hi ha gent que no ho entén. Per exemple, a Mallorca hi ha una institució que es diu Regal Acadèmi de sa Llengo Baléa que és partidària de convertir la llengua col·loquial en estàndard. Això no és científic, és una aberració.

Darrere l'Acadèmi hi ha un interès polític en contra de la unitat de la llengua.

Jo crec que hi ha una base política i hi ha una base d'ignorància total, i la ignorància és atreviment. Diuen, per exemple, que l'article salat va ser exportat de Mallorca cap a la Península, quan és al revés, lògicament. És

una qüestió política que atropella la ciència d'una manera descarada. És una pena. I a València passa el mateix amb entitats com Lo Rat Penat; hi ha una actitud anticatalana mancada de fonament científic. Per això hem de celebrar que l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, alguns membres de la qual són membres de l'IEC, tingui una idea clara de la unitat de la llengua i que una gran part de la societat defensi el català de València.

El projecte de l'Atles Lingüístic del Domini Català, que mostra tota la riquesa lèxica de la llengua, s'acaba en un moment d'alerta per la degradació del català genuí. Què en pensa? El problema és l'aspecte social de la llengua. La societat catalana ha crescut molt amb parlants de fora, especialment d'Hispanoamèrica, que venen amb la llengua feta i això dificulta l'aprenentatge i la transmissió del català. Per tant, existeix un problema. Però quan veus la quantitat de llibres

MOR EL MÚSIC
REMIGI PALMERO
ALS 76 ANYS

Remigi Palmero va morir divendres als 76 anys a Alginet, la població de la Ribera Alta on va néixer el 1950. El seu llegat inclou el disc *Humitat relativa* (1979), un dels

pilars del rock mediterrani creat al País Valencià. Palmero va desplegar un pop-rock lluminós salpebrat amb diferents tradicions, del folk valencià al flamenc i el jazz, i amb la

col·laboració de músics africans i versos de Vicent Andrés Estellés. Va ser un visionari, un militant del mestissatge natural molt abans que es parlés de música mestissa.

que es publiquen en català, em sembla que diu alguna cosa a favor d'un cert progrés del català. Hi ha factors positius que ens ajudaran a sortir-nos-en dels atacs, del desig d'inestabilitat i de no progrés de la llengua, d'inventar que el castellà està perdent força. És evident que és al revés, que és el català que està una mica a la corda fluixa.

L'important és que es parli català o que es parli bé?

Si ens situem en aquest àmbit de convivència de llengües, hem de tenir en compte que, per a qui ve de fora i aprèn una llengua, dominar-la totalment és molt difícil. Sobretot si arriben a una edat avançada. Però fins i tot els catalanoparlants de vegades fan servir un català una mica incorrecte. Jo crec que el que interessa és que parlin català a la seva manera, i si cometien algunes faltes, fer els ulls grossos. Sobretot no ridiculitzar-los, perquè davant d'això es retiren i es passen al castellà. La situació de bilingüisme, de diglòssia, és complicada.

Què creu que és vital per garantir la continuïtat del català?

En primer lloc, a l'escola, tenir bons professors. Que no perdin gaire temps ensenyant els accents diacrítics i la combinació dels pronoms: que vagin a les coses fonamentals. Un altre aspecte és que qui ha vingut de fora i vol matricular-se de català, tinguï plaça per aprendre'l. Han de sobrar els professors de català. I, en tercer lloc, que, a l'hora de contractar un treballador, els empresaris li demanin com va de català i li donin un temps per posar-se al dia si no en sap.

Vostè viu a Barcelona. Com ha vist la transformació de la ciutat?

Vaig bastant en metro i sento molt pocs passatgers parlant català. Hi ha molts immigrants que usen la seva llengua i familiarment és normal que sigui així, però en un àmbit idiomàtic diferent haurien de considerar el bilingüisme com a necessari. Jo sempre he defensat el bilingüisme, però amb el català com a llengua preferent; això és indiscutible.

Defensa el bilingüisme?

És un principi de realitat. És una situació social a què difícilment es pot renunciar. El que interessa és que hi hagi respecte per les dues llengües, amb la llengua del país com a preferent.

Des de la seva tarima i des de la seva edat, li fa impressió veure la feina de tota una vida? S'imaginava que veuria acabat un projecte tan llarg i tan costós com l'Atles Lingüístic?

La meua vida es confon amb l'estudi de les paraules. Continuo llegint el diari, subratllant innovacions lingüístiques i fent fitxes. L'Atles Lingüístic era d'una magnitud incommensurable i va sortir gràcies a uns col·laboradors entusiastes, fins i tot gràcies al poble. Són aquests parlants anònims els que han conservat la llengua d'una manera meravellosa, i això és digne de tots els elogis. —

Punt final a una obra descomunal de la llengua catalana

70 anys i 18 volums després, es finalitza l'Atles Lingüístic del Domini Català

L.S.
BARCELONA

Armats amb un magnetòfon, des del 1964 fins al 1978, estiu rere estiu, filòlegs investigadors de la Universitat de Barcelona van pentinar fins a 190 localitats de tot el domini lingüístic català entrevistant gent gran que encara parlés la llengua més genuïna de cada lloc. De Salses a Guadamar i de Fraga a l'Alguer –passant per llocs com Ager, Xiva de Morella, Pollença, Móra la Nova, Arbeka, Barcelona o Begur–, l'objectiu era descobrir quines paraules es feien servir en la vida quotidiana, com en deien els catalans de la gebrada o de la collita, de les viandes, dels pesos, de les dites o de paraules tan corrents com *patata*, *xai* i *bugada*. Tota la riquesa dialectal del català queda congelada i conservada en una de les obres magnes de què ja disposa la nostra llengua, l'*Atles lingüístic del domini català* (ALDC), editat per l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), que la institució dona per conclòs després de més de 60 anys de feina.

L'*Atles lingüístic* és l'eina científica que ens permet saber que *potó* es diu també *potó*, *potxó*, *bas*, *bes*, *besada*, *estimada*, *bessito*, *besso*, en diferents llocs del domini. Que la *xemeneia* es pronuncia *ximeneia*, *xemeneia* o *xumeneia*. O que una simple patata es coneix també per *pataca*/*patana*, *trufa*/*trumfa*/*trumfo*, *creïlla* o *poma de terra*, tot i que no totes surtin al diccionari norma-

tiu. El projecte es compon de 21 volums: els nou de l'*Atles lingüístic del domini català* (2.191 mapes, amb un caràcter més descriptiu i fonètic) i els nou del *Petit atles lingüístic del domini català* (una selecció de 1.606 mapes i 65.000 mots, amb una versió analítica, divulgativa i visual de la recerca), a més de tres volums d'etnotextos, que són transcripcions de l'oralitat lliure dels diferents dialectes. En definitiva, l'atles recull l'anàlisi filològica, lingüística, etimològica, històrica, semàntica i l'exemplificació gràfica de la variació lèxica de la nostra llengua. Actualment, hi ha una petita mostra sobre el projecte al claustre de l'IEC.

2.400 preguntes i un 600

El resultat és fruit d'una recerca col·lectiva, però també –sobretot– de l'empenta rigorosa i entusiasta de dues figures importants de la filologia catalana, els catedràtics Joan Veny i Lúdia Pons. El lingüista Antoni Badia i Margarit (1920-2014) va ser l'instigador de l'atles el 1952 i qui rebia les ajudes anuals per a la recerca, al principi vinculada a la Universitat de Barcelona, però, a efectes pràctics, de seguida en va assumir el lideratge el doctor Joan Veny.

Havien elaborat un qüestionari amb 2.400 preguntes; el desplegament territorial era feixuc i la selecció dels enquestats, complicada: “Era un Himàlaia, un Everest difícil de pujar”. Sempre recordaré una frase que em va dir el doctor Badia. Havíem anat a Sant Pere de Ribes

Variació
La riquesa dialectal del català està congelada en aquesta obra magna

Dificultat
“Era un Himàlaia, un Everest difícil de pujar”, admet Veny

amb el meu 600 i, quan vam acabar la primera jornada, vam pujar al cotxe i em va dir: «Coratge, Joan, que només en queden 199»”.

La investigació sobre el terreny s'allargaria gairebé quinze anys i Veny hi va embarcar filòlegs com Joaquim Rafel, Joan Martí, Montserrat Badia i Lúdia Pons, que en seria la codirectora des del 1989, quan l'IEC en va assumir el lideratge. El president de l'Institut a l'època, Emili Giralt, va explicar la importància del projecte a l'enginyer gasístic i empresari Pere Duran i Farell, que hi va invertir 15 milions de pessetes. Aquestes i altres injeccions en van garantir l'estabilitat, la continuïtat i la innovació metodològica. A partir dels 2000, es van anar publicant periòdicament els volums del gran i del petit atles, fins al 2018, una feina ingent que avui també es pot consultar en línia.

A falta de concloure els índexs i els etnotextos, l'IEC dona per tancada la cartografia de l'Atles, i es conclou un projecte vast i valuósíssim: “Una obra de referència constant per als estudis de la nostra llengua i útils per a la romanística que referma el prestigi de la nostra institució i la nostra cultura –afirmava Veny en una jornada especial a l'IEC–. Avui és un dia de festa major que hauríem de celebrar popularment amb repic de campanes i llançament de coets”. —

Alguns dels informants del projecte de l'Atles Lingüístic del Domini Català.

ALDC / IEC